

dellaan. Pääsyy näihin puutteisiin on se, että tekijät eivät käytä läheteinään *habad*-liikkeen kirjallisuutta niiden hagiografisen luonteen vuoksi. Olisiko teoksen tieteellinen ote kärsinyt siitä, että tätä kehitystä olisi valaistu paremmin? Muistettava on myös, että natsit murhasivat suuren osan sekä Schneersonien suvusta että Lubavitscher-hasideista. Holo-kaustin traumaattinen vaikutus *habad*-liikkeen kasvuun ja kehitykseen Yhdysvalloissa jää teoksessa maininnan tasolle.

Rebben kuolema 92-vuotiaana vuonna 1994 tuli messiasista odotaneille *habad*-hasideille järkytyksenä. Liikkeen sisällä suhtautuminen Schneersonin ”kuolemanjälkeiseen” elämään on ristiriitainen. Radikaalit kannattajat – ”messianistit” – uskovat yhä, että Schneerson, tavalla tai toisella, on yhä elossa. New Yorkissa liikkeen edustajat ottivat kiivaasti yhteen siitä, saiko Schneersonin muistolaattaan lisätä hepreankielistä kuolleita kunnioitettavaa lyhennystä ”olkoon hänen muistonsa siunattu”. Jos Schneerson on messias, voisiko hän vielä palata kuolleista? Toiset ymmärtävän Schneersonin messiaanisuuden symbolisesti: joka sukupolvesta on yksi ylitse muiden. Mikäli sukupolvi toimii oikealla tavalla, todellinen messias voi astua näyttämölle. Radikaalimpien mielestä Schneerson on tässä roolissa kuitenkin vielä kuolemansakin jälkeen. Muita ultraortodoksia ryhmiä radikaali messianismi ei miellytä. Vastustajien mielestä Schneersonista on luotu jopa Jeesuksen kaltainen messiasahmo. Vertaus Jeesukseen herättää juutalaisuudessa erityisen paljon antipatioita.

Miten *habad*-liikkeestä tuli ainakin näennäisesti ulkomaailmalle avoin? Tässä se poikkeaa täysin muista ultraortodoksiliikkeistä, jotka pyrkivät eristäytymään muusta yhteiskunnasta. Suurin osa muista hasidiryhmistä vastustaa sionismia. Vielä kuudennen *rebben* aikana myös *habad*-liike vastusti kiivaasti Israelin valtion perustamista. Seit-

semäs *rebbe* muutti radikaalisti tätä ajattelua, kenties siitä syystä, että sionismin vastustus olisi vähentänyt ulkopuolisten intoa tutustua liikkeeseen. Tällä hetkellä *habad*-liike vastustaa Israelin alueluovutuksia (Länsiranta) ”pahoille voimille”, eli ei-juutalaisille. *Habad*-hasidit myös käyttävät sotilaallista terminologiaa uskonnollisessa kielenkäytössä. Ilmiö on ehkä yleisamerikkalainen mutta heijastanee samalla liikkeen poikkeuksellisen läheistä suhdetta Israelin valtioon. Yksi esimerkki tällaisesta kielenkäytöstä on niin kutsuttujen mitsva-tankkien käyttö. Tankit ovat itse asiassa kiertäviä asuntovanuja, joissa juutalaiset voivat esimerkiksi harjoitella rukoukoteloiden käyttöä *habad*-hasidin ohjauksessa.

Habad-lähettejä on nähty 2000-luvulla myös Helsingin katukuvassa. Suomi lienee viimeisiä maailmankolkkia, jonne *habad*-liikkeen edustajat ovat saapuneet. Lähetit pyrkivät kohtaamaan paikallisia juutalaisia, tarjoamaan kosher-ruokaa ja lähentämään juutalaisuudesta vieraantuneita kohti omaa perinnettään. Heilman ja Friedman kritisoivat tätä toimintatapaa, koska kosketus traditioon jää siinä väistämättä pinnalliseksi. Huolimatta *habad*-liikkeen noususta ja taloudellisesta menestyksestä varsinaiseksi ortodoksi-juutalaiseksi kääntyy vain ani harva maallisen elämänmuodon jo omaksunut ja siihen kasvanut juutalainen. Mystisen eli kabbalistisen maailmankuvan mukaan tällaiset pienetkin teot ovat merkityksellisiä. Kun uskonnosta vieraantunut mies pukee ylleen rukoukotelot, messiaaninen prosessi saa ehkä viimeisen tarvitsemansa sysäyksen.

Seitsemäs, ”näennäisesti” kuollut *rebbe* on *habad*-hasidien viimeinen johtaja. Minkälainen tulevaisuus liikkeellä onkaan edessään, kun uudet sukupolvet näkevät karismaattisen, mytologisiin mittasuhteisiin kasvanneen *rebbensa* vain Youtuben kaltaisissa videopalveluissa? Heilmanin ja Friedmanin mukaan vain aika

näyttää. Vaikka profetia olisikin epäonnistunut, se ei tarkoita sitä, että uskonnollinen liike kuolisi pois. Virheelliset profetiat voidaan aina jotenkin selittää: *habadin* tapauksessa messias ei ole kuollut vaan elää.

Heilmanin ja Friedmanin toisinaan hieman itseään toistava tieteellinen lähestymistapa välttää hagiografiset sudenkuopat, joihin muu liikkeestä kertova kirjallisuus on aiemmin langennut. Pyhäinkuvia kaatava tyyli on tekijöiltä tietoinen valinta. Ei ole ihme, että teoksen toisesta painoksesta *habad*-liike eväsi aiemmin myöntämänsä valokuvien julkaisuluvan. Mikäli liikkeestä nähdään vain sen miellyttävät, hyväinkin tekevät puolet, koko totuutta ei ikinä voida tavoittaa. Heilman ja Friedman suhtautuvat päähahmoonsa miehenä, joka tekee valintoja olosuhteiden pakottamana ja kunnianhimonsa riivaamana. Israel Museussa esitteillä olevassa valokuvassa ei ole messias, vaan lihaa ja verta oleva ihminen. Jos lukija sen sijaan haluaa tietää, mistä kauhunsekainen kunnioitus valokuvassa olevien kannattajien kasvoilta kumpuaa, hän jää vaille vastausta.

RIIKKA TUORI
FIL. MAIST., HELSINKI

KIRSI VAINIO-KORHONEN
Ujostelemattomat:
Kättilöiden, synnytysten
ja arjen historiaa. WSOY:
Helsinki, 255 s.

Lapsen syntymä oli uudenajan alussa erityinen ja pyhä tapahtuma, johon liittyi paljon uskomuksia. Niinpä oli luontevaa, että myös kirkkolaisissa säädettiin synnyttämistä ja siinä avustamisesta. Karoliinisessa kirkkolaisissa (1686) hätäkastetta koskevassa kohdassa todettiin muun muassa, että esivallan kaupungeissa ja kirkkoherrojen yhdessä kuudennummiesten kanssa tuli ottaa ”Jumalaisia ja cunniallisia Waimoja Laste-

nämmixi eli Lastenwaimoixi”. Näiden kelpoisuusvaatimuksena oli kokemus (hywin coetellut owat) ja riittävä kristinopin taito, oletettavasti myös ainakin välttävä lukutaito. Papiin tehtäviin kuului näiden vaimojen tutkiminen. ”Lastenvaimoille” laki määräsi kaksi tehtävää: hätäkas-teen antamisen tilanteen sitä vaatiessa sekä synnyttäjien vahvistamisen näiden ”tuscasan ja waiwasans”. Viimeksi mainitussa tehtävässä laki kehotti heitä valamaan rohkeutta viittaamalla Jumalalta odotettavissa olevaan apuun, jota tuli odottaa kärsivällisesti. Vastaavanlaisia määräyksiä, joissa lastenpäästäjien valvonta oli uskottu papeille, tunnetaan ainakin Espanjasta, Englannista ja Hollannista.

Turun yliopiston Suomen historian professorin Kirsi Vainio-Korhosen tutkimus kättilöistä ja synnyttämisen historiasta aloittaa siitä, mihin laki päättyy: kättilön profession kehitymisestä ”lastenämmistä” arvostetuiksi ammattilaisiksi. Aikaisemmissa tutkimuksissaan Vainio-Korhonen on osoittanut kannuksensa erityisesti käsityöläisten ja käsityöläisyyden suvereenina tuntijana sekä naisten arjen historian monipuolisena tutkijana. Viimeksi mainitulla saralla hän on liikkunut koko skaalalla piioista ruhtinattariin. Hän ei keikaroi teorioilla, mutta osoittaa tuntevansa tutkimansa aikakaudet, erityisesti 1700-luvun ja sitä koskevan tutkimuksen erinomaisesti. Edeltäjänsä, edesmenneen Ilkka Mäntylän tavoin Vainio-Korhonen on uuttera ja kekseliäs lähteiden kerääjä ja käyttäjä. Hänellä on myös Mäntylän tavoin kyky loihkia menneisyys esiin ja vangita lukijan mielenkiinto vaatimattomalla tyyllillä mutta vakuuttavalla tekstillä. *Ujostelemattomat* on mestarinäyte juuri näissä suhteissa. Tutkimuksen punaisen langan muodostaa kättilön toimen professionalisoituminen ja sen vaikutukset tähän ammattiin hakeutuneille ja koulutetuille naisille, mutta Vainio-Korhonen sijoittaa hykerryttävällä tavalla tämän aikakauden moniin tematiik-

kaa monipuolisesti valaiseviin konteksteihin.

Kättilön professio oli 1700-luvulla monessa suhteessa poikkeuksellinen. Siinä oli piirteitä käsityöläisyydestä. Keskiäikäisten ammattikuntien tavoin kättilöitä vaadittiin ennen muuta kunniallisuutta ja nuhteettomuutta. Tästä huolimatta tutkituista kättilöistä 11 oli raskaana ennen avioliiton solmimista. Tutkinnon suorittanut kättilö ripusti luvan saatuaan kilpensä käsityöläisten ja porvarien tapaan merkiksi tarjoamistään palveluista. Parturien, apteekkarien, verenpäästäjien ja välskärien tavoin kättilöt koulutettiin pitkään käsityöläismestarien tavoin seuraamalla kokoneemman, jo pitempään ammattiaan harjoittaneen työskentelyä ja harjoittamalla hänen valvonnassaan. Lääkärien, välskärien ja apteekkarien tavoin valtaosa kättilöistä asui ja harjoitti ammattiaan kaupungeissa. Kirkkolain määräykset kättilöistä maaseudulla jäivät ainakin koulutettujen kättilöiden suhteen aina 1800-luvulle asti kaikesta päätellen kuolleiksi kirjaimiksi. Kättilöksi pääseminen edellytti valaa, joka vannottiin vuoteen 1768 asti Tukholman raatihuoneella tai jonkun muun kaupungin maistraatissa. Myös Suomen ensimmäinen koulutettu kättilö oli porvarisvaimo Karin Grelsintytär.

Toisin kuin moniin käsityöläisammatteihin sukupuoli ei muodostanut naisille estettä päästä kättilöksi. Päinvastoin synnyttämistä pidettiin niin vahvasti vain naisille kuuluvana asiana, että jopa kuningatar Lovisa Ulrikaa tämän kolmannessa synnytyksessä avustanut hovikirurgi Herman Schützer katsoi viisaimmaksi naamioitua naiseksi pukeutumalla naiskättilön hameeseen! Myös kättilökoulutuksen merkittävä edistäjä, tukholmalainen oppinut lääkäri Johan von Hoorn joutui kohtaamaan saman asenteen. Taalainmaalla muuan maalaisnainen oli siunaillen ja ristinmerkkejä tehden todennut kärsivänsä mieluummin pahimman kuoleman kuin paljastavansa kenel-

lekään miehelle synnytykseen liittyviä salaisuuksia.

Kättilön toimi myös poikkesi perinteisistä käsityöläisammateista. Kättilöksi koulutettavalta edellytettiin muun muassa sitä, että hänen piti olla itse synnyttänyt. Naimattomien ja lapsettomien kättilöopinnot sallittiin Ruotsissa vasta 1795. Sopivana ikänä opinnoille pidettiin noin 40 vuoden ikää. Niinpä kolme neljästä koulutetusta kättilöstä oli naimisissa olevia vaimoja. Monet näistä naisista olivat avioituneet nuorina ja ehtineet kokea ennen opintojaan jopa kolme avioliittoa kuten turkulaiset Maria Lizelia ja Maria Renfors.

Ruotsin lääkintäkollegio sääti 1711 Tukholman kättilöille aikaisempaa perusteellisemmän ohjesäännön, joka muodosti perustan kättilön toimen professionalisoitumiselle. Ohjesääntö edellytti kahden vuoden mittaista koulutusta, lääkintäkollegion valvonnassa suorittua tutkintoa, valaa ja opintotodistusta. Kättilön ammatista kehittyi näin ensimmäinen naisammatti, johon saattoi valmistua kuuntelemalla luentoja, lukemalla kirjoja ja suorittamalla ammattitutkinnon. Tyttöjen ja naisten kykyä oppia ei sinänsä kyseenalaistettu, mutta julkiset oppilaitokset pedagogiasta lukioihin ja Turun akatemiaan oli varattu vain pojille ja miehille. Kättilön ammatin erityislaatuisuus kuvastuu erityisesti siinä, että he olivat ainoita eurooppalaisia naisia 1700-luvun ensimmäisellä puoliskolla, joiden nimenomaan edellytettiin olevan sekä koulutettuja että luku- ja kirjoitustaitoisia. Heille myös kirjoitettiin eri puolilla Eurooppaa 1500-luvulta lähtien kansankielistä ammattikirjallisuutta.

Vuonna 1777 toistamiseen uudistettu kättilöohjesääntö ulotettiin koskemaan koko valtakuntaa. Siinä myös suorastaan kiellettiin koulutamattomia naisia enää hoitamasta synnytyksiä. Niinpä 1700-luvun loppuun mennessä lähes jokaiseen suomalaiskaupunkiin oli palkattu koulutettu kättilö. Vainio-Korhosen

laskelmien mukaan manner-Suomesta tunnetaan kaikkiaan 89 kättilöntutkinnon ennen vuotta 1809 suorittanutta naista. Heistä valtaosa oli porvariain vaimoja ja tyttäriä. Vainio-Korhonen on selvittänyt myös näiden naisten aviopuolisoiden taustat ja sosiaalisen aseman. Kirjan lopussa on suppea matrikkeli suomalaisista, ammattikoulutetuista kättilöistä. Myös kättilöiden ansioista on kirjassa perusteellinen selvitys.

Kättilöiden koulutuksen ohella Vainio-Korhonen selvittää 1700-luvulla vallalla olleita käsityksiä syntymän ihmeestä ja aikakauden lääketieteestä. Myös aikakauden farmakologiasta hän kirjoittaa asian tuntevasti. Herkullisimmillaan aikakauden seksuaalikulttuuria. Vainio-Korhonen kumoaa vakuuttavasti käsityksen seksuaalisen kanssakäymisen vierastamisesta tai 1800-luvulle ominaisesta korostuneesta siveydestä. Aviopuolisoiden välillä seksuaalinen kanssakäyminen oli hänen mukaansa runsasta, aistillista ja kursailematonta. Naiset myös puhuivat seksuaalisista kokemuksista keskenään sekä salongeissa että kirjeenvaihdossa karkeitakaan ilmauksia häpeilemättä tai yksityiskohtia peittelemättä.

Vainio-Korhonen piirtää taitavasti valituin esimerkein kuvan maailmasta, jossa seksuaalisuus ja erotiikka olivat käsin koskettavissa. Aikaisemmasta tutkimuksesta poiketen hän esittää myös useita tapauksia, joissa kuukautisvuotoon ei liittynyt erityistä salailua tai peittelyä, kuten varsinkin 1600-luvun teksteissä usein esitetään. Myös salavuoteuden yleisyys, johon sekä maallinen esivalta että kirkko pyrki puuttamaan, kertovat seksuaalikulttuurin estottomuudesta 1700-luvulla. Vainio-Korhonen oikoo myös yleisiä käsityksiä aviottomuuden häpeällisyydestä. Edes palkkatyötä tekeville piioille aviottoman lapsen synnyttäminen ei näytä ollen katastrofi. Piikojen vaikeus löytää lapselleen kelpollisia kummeja osoittaa kuitenkin,

että ainakaan kaikkialla asennoituminen ”äpäriin” ei ollut yhtä vapaa mielistä kuin miltä se näyttää olleen tämän kirjan aineistossa.

Kättilön tehtäviin kuului myös hätäkasteen toimittaminen, kuten katekolonin kirkkolaki edellytti. Kättilön velvollisuutena oli päättää, voiko ja pitkö hänen suorittaa hätäkaste. Kuolleena syntyneitä tai synnytyksessä kuollutta ei kastettu. Myös vaikeasti epämuodostuneiden epäsiikiöiden hätäkastaminen oli kiellettyä. Näistä ystävistä hätäkasteen sai toimittaa vasta, kun lapsi oli kokonaisuudessaan tullut kohdusta. Kaste oli kättilönkin suorittamana sakramentti, jota ei voinut uusia tai korjata. Kasteen luonteen oikein ymmärtämiseksi pappien ja lunkkien tuli antaa kättilöille riittävästi teologista opetusta. Espanjassa ja Saksassa heidän tiedetään täyttäneen tämän velvollisuutensa jo 1500-luvulla. Kättilön velvollisuutena oli puolestaan huolehtia, että synnytystilassa oli aina saatavilla puhdasta vettä hätäkasteen varalle. Vainio-Korhonen arvelee, että hätäkasteet olivat niin yleisiä, että jokainen ammattikoulutettu kättilö joutui uransa aikana ainakin kerran sellaisen suorittamaan. Hänen laskelmiensa mukaan hätäkasteiden määrä vaihteli, mutta keskimäärin alle yksi prosentti kaikista kaupungeissa ammattikättilön avustuksella syntyneistä olisi ollut hätäkastettu. Samalla tavalla kuin ammattitutkinto avasi naisille rajallisia mahdollisuuksia oppineisuuteen, hätäkasteen suorittamisen mahdollisuus ja velvollisuus toivat nämä naiset pappisviran kynnykselle.

Kättilöihanteisiin kuului 1700-luvulla ujustelemattomuus, mihin kirjan nimikin viittaa. Myös kättilöiden historiantutkijalta sopii odottaa samanlaista mielenlaatua. Tässäkin lajissa Vainio-Korhonen on sanan vilpittömässä merkityksessä omaa luokkaansa. Kirjan valinta vuoden tiedekirjaksi on osunut oikeaan.

**ESKO M. LAINE
DOS., HELSINKI**

VILLE SASSI

Uudenlaisen pahan unohdettu historia: Arvohistoriallinen tutkimus 1980-luvun suomalaisen romaanin pahan tematiikasta ja ”pahan koulukunta” -vuosikymmenmääritteen muodostumisesta kirjallisuusjärjestelmässä. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Education, Humanities, and Theology 25. Joensuu 2012. 302 s.

Kirjallisuushistoriaa kirjoitetaan normaalisti lähtien aikalaisten luomista käsitteistä, jotka liitetään stereotyyppisesti kirjallisiin periodeihin tai vuosikymmeniin. Yksi tällainen aikalaiskeskusteluista sinnyt termi on 1980-lukuun kytketty ”pahan koulukunta”, jonka alkuperä juontuu pääosin *Helsingin Sanomien* kulttuuriosastossa julkaistuihin puheenvuoroista. Ville Sassi osoittaa, että eräitä 1980-luvun nuoria kirjailijoita – alun perin Annika Idströmiä, Esa Sariola ja Eira Stenbergiä – leimaava, sellaisenaan raflaava käsite alkoi elää omaa elämänsä, vaikka kirjailijat itse suhtautuivat siihen torjuen.

Sassi lähtee väitöskirjassaan dekonstruoimaan ”pahan koulukunnan” ympärille kasvanutta kirjoittelua. Tehtävänasettelu on kaiken kaikkiaan kunnianhimoinen, koska tutkimusongelmaan sisältyy paitsi 1980-luvun keskeisten kirjailijoiden (Esa Sariola, Annika Idström, Matti Yrjänä Joensuu) teosten analyysiä myös niiden taustoittamista arvohistoriallisesta perspektiivistä sekä sen pohtimista, miten ja miksi ”pahan koulukunta” sai siipiä kirjallisuusjärjestelmän puheavaruudessa. Sassi käyttää kiitettävän paljon tilaa selostaakseen teoreettiset lähtökohdansa ja soveltamansa menetelmät.

Sassi pyrkii osoittamaan, että puheet ”pahan koulukunnasta”